

Redakcja naukowa
Magdalena Hawrysz
Marzanna Uździcka
Anna Wojciechowska

Zielonogórskie
SEMINARIA
Językoznawcze
2016

ZIELONOGÓRSKIE
SEMINARIA JĘZYKOZNAWCZE

2016

**Zachowanie językowe –
spontaniczność i automatyzm**

Redakcja naukowa

Magdalena Hawrysz, Marzanna Uździcka
Anna Wojciechowska

Zielona Góra 2017

RADA WYDAWNICZA

Andrzej Pieczyński (*przewodniczący*),
Katarzyna Baldy-Chudzik, Van Cao Long, Rafał Ciesielski, Roman Gielerak, Bohdan Halczak,
Małgorzata Konopnicka, Krzysztof Kula, Marian Nowak, Janina Stankiewicz, Anna Walicka,
Zdzisław Wołk, Agnieszka Ziółkowska, Franciszek Runiec (*sekretarz*)

RECENZENCI

Barbara Kudra, Ewa Szkudlarek-Śmiechowicz, Małgorzata Kita, Ewa Malinowska,
Marzena Makuchowska, Kamilla Termińska, Artur Rejter, Zofia Bilut-Homplewicz, Waldemar Czachur,
Magdalena Lisiecka-Czop

KOMITET WYDAWNICZY

Marzanna Użdżicka (*przewodnicząca*), Magdalena Hawrysz (*sekretarz*),
Anna Wojciechowska (*sekretarz*)

RADA NAUKOWA

Alena Jaklová (Czechy/Czeskie Budziejowice), Ała Krawczuk (Ukraina/Lwów),
Matthias Rammelmeyer (Niemcy/Bonn), Stanisław Borawski (Polska/Zielona Góra),
Marian Bugajski (Polska/Zielona Góra), Marek Cybulski (Polska/Łódź),
Elżbieta Umińska-Tytoń (Polska/Łódź)

Wersja pierwotna drukowana

REDAKCJA JĘZYKOWA

Anna Mazurkiewicz-Szczyszek (język polski)
Magdalena Adamczyk (język angielski)
Marek Biszczanik (język niemiecki)

KOREKTA

Monika Nowecka

REDAKCJA TECHNICZNA

Arkadiusz Sroka

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2017

ISSN 2299-4572

ISBN 978-83-7842-294-5

OFICyna WYDAWNICZA UNIwersytetu ZIELONOGÓRSKIEGO

65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel./faks (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, e-mail: sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Jerzy Biniewicz , <i>Przedmowa w pierwszych (napisanych po polsku) traktatach matematycznych</i>	7
Stanisław Borawski , <i>O jasnej i powierzchownej znajomości konwencji genologicznej</i> ...	23
Magdalena Hawrysz , <i>Elementy spontaniczne i automatyczne w katalogach monarchów z okresu I Rzeczypospolitej – wstęp do charakterystyki gatunku (aspekt strukturalny)</i>	29
Magdalena Jurewicz-Nowak , <i>Sposoby użycia języka w negocjacjach cenowych w dawnej polszczyźnie (XVIII w.)</i>	41
Alina Kępińska , <i>Powitania i pożegnania w Panu Balcerze w Brazylii Marii Koppnickiej – automatyzm, spontaniczność, wymogi wersyfikacyjne?</i>	57
Józef Kość , <i>Wzorzec tekstowy przysięgi sądowej (iuramentum promissorium) w XVI wieku</i>	71
Irmina Kotlarska , <i>Innowacyjność w karbach konwencji. O pierwszym podręczniku do nauki języka angielskiego dla Polaków</i>	83
Monika Kresa , <i>Grzeczność językowa bohaterów filmu Cudownie ocalony w reżyserii Janusza Zaorskiego (system adresatywny)</i>	95
Ewelina Kwapięń , <i>Verba dicendi wśród regresywnych czasowników doby nowopolskiej</i>	109
Оксана Лозинська (Oksana Łozińska) , <i>фразеосемантичне поле „гнів” у польській мові (на матеріалі польської кінематичної фразеології)</i>	137
Krystyna Nikołajczuk , <i>Czy „młodość musi się wyszumieć”? O wartościowaniu młodzieży w polskiej frazeologii</i>	151
Iwona Pałucka-Czerniak , <i>Spontaniczność jako narzędzie perswazji w zachowaniach formułicznych (na materiale wybranych protokołów cechowych z XVIII w.)</i>	169

Anna Sawa , <i>Standaryzacja struktury tekstu i jego ukształtowania typograficznego w lubelskich kazaniach pogrzebowych z XVII wieku</i>	181
Adrianna Seniów , <i>Głupstwo i rozmaite jego odcienie – leksykalno-stylistyczne wyznaczniki głupoty na przykładzie Charakterów rozumów ludzkich Michała Wiszniewskiego</i>	201
Ewa Siatkowska , <i>Udział środowiskowych wspólnot komunikatywnych w kształtowaniu słownictwa ogólnopolskiego (rzecz o damie i facecie)</i>	211
Katarzyna Sicińska , <i>Formuły salutacyjne w korespondencji z terenu Kresów Południowo-Wschodnich (XVII-XVIII w.)</i>	225
Anna Justyna Sochacka , <i>Dlaczego nie mówią po polsku? – stosunek polskich uczniów do nauki języka ojczystego w Szwecji</i>	251
Marzanna Uździcka , <i>O wzorach i sposobach mówienia o ojczyźnie w wybranych tekstach Wielkiej Emigracji</i>	261
Kamila Wincewicz , <i>Deprecjonujące nazwy innowierców w Kazaniach sejmowych Piotra Skargi</i>	275
Anna Wojciechowska , <i>Spontaniczność i automatyzm w wypowiedziach modlitewnych Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej</i>	289
Ewelina Woźniak-Wrzesińska , <i>Formy czasowników w didaskaliach Wyzwolenia Stanisława Wyspiańskiego jako próba przełamania konwencji</i>	301
Iwona Żuraszek-Ryś , <i>Dialogi w Narzeczonej harambaszy Tomasza Teodora Jeża – spontaniczność czy schematyzm</i>	311
Aleksandra Żurek , <i>Formuły dziewiętnastowiecznych akt chrztu na przykładzie ksiąg metrykalnych warszawskiej parafii św. Jana Chrzciciela</i>	323

WSTĘP

Niniejszy tom „Zielonogórskich Seminariów Językoznawczych” zawiera studia badaczy zainteresowanych problematyką, która mieści się w triadzie: *język – obyczaj – wspólnota*. Tematem przewodnim zbioru jest automatyzm i spontaniczność zachowań językowych.

Zaproszenie do publikacji przyjęli przedstawiciele ośmiu ośrodków naukowych – polskich i zagranicznych. Autorzy reprezentują uniwersytety w: Lublinie, Lwowie, Łodzi, Szczecinie, Sztokholmie, Warszawie, Wrocławiu i Zielonej Górze.

Zbiór obejmuje 23 artykuły. Znajdują się tu rozważania teoretyczne i metodologiczne, przeważają jednak szczegółowe analizy i interpretacje. Szukając tego, co w zachowaniach językowych spontaniczne (innowacyjne, kreatywne, zmienne) i automatyczne (standardowe, schematyczne, stałe), badacze przyjmują różne perspektywy i wykorzystują rozmaity materiał. Uwagę swą skupiają zarówno na dawnych, jak i współczesnych użyciach języka; na zachowaniach motywowanych potrzebami indywidualnymi i wspólnotowymi. Oglądowi są poddawane teksty użytkowe, literackie i paraliterackie; wypowiedzi mniej lub bardziej wyraziste genologicznie i w niejednakowym stopniu osadzone w tradycji; pojedyncze akty mowy i gatunki złożone.

W jednej z pierwszych rozpraw znajdziemy refleksje teoretyczne na temat jasnej i powierzchownej znajomości konwencji genologicznej (S. Borawski). Kilka artykułów jest poświęconych leksyce i frazeologii: od umieszczonych w kontekście historycznym i komunikacyjnym dociekań nad pojedynczymi leksemami (E. Siatkowska), poprzez analizę semantyczną czasowników mówienia wychodzących z użycia w dobie nowopolskiej (E. Kwapien), po rozważania nad semantyką wybranych związków frazeologicznych (O. Łozińska, K. Nikołajczuk). Wielu autorów zdecydowało się sięgnąć do konkretnych wytworów literatury i kultury. W tomie znajdują się studia dotyczące zachowań

etykietalnych: powitań i pożegnań w eposie M. Konopnickiej *Pan Balcer w Brazylii* (A. Kępińska), formuł salutacyjnych w tekstach epistolarnych z XVII-XVIII wieku (K. Sicińska) oraz uwarunkowań systemu adresatywnego bohaterów komedii filmowej *Cudownie ocalony* (M. Kresa). Przedmiotem pozostałych opracowań są: aspekt strukturalny wzorca gatunkowego katalogu monarchów z okresu I Rzeczypospolitej (M. Hawrysz), standaryzacja struktury lubelskich kazań pogrzebowych z XVII w. (A. Sawa), leksykalno-stylistyczne wyznaczniki głupoty na przykładzie *Charakterów rozmów ludzkich* M. Wiszniewskiego (A. Seniów), nazwy innowierców w *Kazaniach sejmowych* P. Skargi (K. Wincewicz), zachowania modlitewne utrwalone w wojennych zapiskach M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej (A. Wojciechowska), sposoby przełamywania konwencji w didaskaliach *Wyzwolenia* S. Wyspiańskiego (E. Woźniak-Wrzesińska), kształt językowy dialogów w powieści T.T. Jeża *Narzeczona harambaszy* (I. Żuraszek-Ryś). Trzy rozprawy dotyczą tekstów prawno-administracyjnych. Wśród nich znajdują się analizy: wzorca tekstowego przysięgi sądowej w XVI wieku (J. Kość), perswazyjnych zapisów umieszczanych w protokołach cechowych z XVIII wieku (I. Pałucka-Czerniak) oraz formuł występujących w XIX-wiecznych aktach chrztu (A. Żurek). W zbiorze są również artykuły przybliżające dawne zastosowania polszczyzny naukowej i dydaktycznej: rozważania te są oparte na przedmowach do pierwszych, datowanych na XVI-XVII wiek, traktatów matematycznych (J. Biniewicz), rozmówkach polsko-niemieckich z połowy XVIII wieku (M. Jurewicz-Nowak) i tekście XVIII-wiecznego podręcznika do nauki języka angielskiego (I. Kotlarska). Dwa opracowania odnoszą się do użycia języka poza granicami kraju – pierwsze przedstawia wzory i sposoby mówienia o ojczyźnie w tekstach Wielkiej Emigracji (M. Uździcka), drugie ukazuje wyniki najnowszych badań nad stosunkiem polskich uczniów do nauki języka ojczystego w Szwecji (A.J. Sochacka).

Studia nad tekstami tak różnorodnymi pod względem chronologicznym, tematycznym i gatunkowym ujawniają wiele czynników determinujących automatyzm i/lub kreatywność zachowań językowych. Mamy zatem nadzieję, że przedstawiany tom znajdzie odbiorców, dla których stanie się ciekawą, pożyteczną i inspirującą lekturą.

*Magdalena Hawrysz
Marzanna Uździcka
Anna Wojciechowska*